

במה ראוי לנו, עם ה', להאמין?

פרק שלישי

קל לשכנע שצדק רמב"ם בחישוביו בדוגמאות שהובאו למעלה, שהן בגדר הדבר הראשון שראוי להאמין בו, והוא:

דבר שתהיה עליו ראייה ברורה מדעתנו של אדם, כגון החשבון וגיאומטריאות (גיאומטריה = הנדסה) והתקופות.

וכשיש ניגוד בין:

דבר שתהיה עליו ראייה ברורה מדעתנו של אדם, לבין:

דבר ישיגו האדם באחד מחמשת ההרגשות (חושים),

יש, לדעת חז"ל ודוברם רמב"ם, להעדיף את אשר יש עליו ראייה ברורה מדעתנו של אדם.

כשמדובר בחישוב מתימטי, 'הראייה ברורה מדעתנו של אדם' היא חד משמעית. אבל כשמדובר ביסודות האמונה השייכים למדע הא-לוהות, חוסר הכשרה יכול לגרום לטעויות חמורות ביותר שהן בבחינת כפירה ועבודה זרה, למשל, על אשר כתב רמב"ם בהלכות תשובה ג, ז:

'חמשה הנקראים מינים... והאומר שיש שם רבון אחד אבל הוא גוף בעל תמונה'

תקף אותו ראב"ד וכתב:

'למה קרא לזה מין, וכמה גדולים וטובים ממנו הלכו בזו המחשבה, לפי שראו במקראות, ויותר ממה שראו בדברי האגדות המשבשות את הדעות.'

לדברי ראב"ד 'כמה גדולים וטובים ממנו הלכו בזו המחשבה' (שרבון העולם אחד, אבל הוא גוף בעל תמונה), וקובע שהם 'גדולים וטובים ממנו' כלומר **מרמב"ם**, (אין לקבל את נסיון הכס"מ לפרש את התיבה 'ממנו' בצורה אחרת).

על העובדה ההיסטורית שרבנים רבים האמינו בגשמות הבורא, כתב הרב שמואל תנחום רובינשטיין, מפרש משנה תורה בהוצאת מוסד הרב קוק:

'דעה זו של רבנו, שאין לבורא תמונה ולא דמות הגוף עוררה התנגדות רבה בעולם הרבנים, ויש שרצו לגנוז את "ספר המדע" בגלל זה.'

מזעזע שבנושא יסודי כל כך של שלילת גשמות הבורא, לא רק ראב"ד חלק על רמב"ם, אלא 'העולם הרבני' באירופה. רמב"ן נחלץ להגן על דעת רמב"ם השוללת את גשמות הבורא, וכתב מכתב תקיף לבטל את טעוניהם, בין היתר טען:

'כל הגאונים בחבוריהם וכל חכמינו הקדמונים בפיוטיהם בספרד-- הכל יחשבו את הנוטה מזה (מהאמונה ש"אין למעלה צורה ותבנית") כהולך אחר ההבל'... וכל הסובר על הבורא שיש לו צלם, דמות ואיברים - אין לו א-לוה כללי.'

רמב"ם כתב במורה נבוכים, חלק א פרק לו, שייחוס גשמות לבורא חמור אף מעבודה זרה (בתרגום מיכאל שורץ, בהוצאת אוניברסיטת תל-אביב):

לכן דע לך, אתה, שכאשר אתה מאמין בהגשמה או במצב ממצבי הגוף, הרי אתה **מקנא ומכעיס וקודח** **אש חמה ושונא ואויב וצר, חמור בהרבה מעובד עבודה זרה.**

אם עלה בדעתך שלמאמין בהגשמה יש צידוק כיון שחונך עליה או בשל בורותו וקוצר השגתו - יהיה עליך לחשוב אותו דבר לגבי **עובד עבודה זרה** שהרי אינו עובד אלא בגלל בורות או בגלל חינוך, **מנהג אבותיהם בידיהם**. אם תאמר "פשט הכתוב מפיל אותם לדעה כוזבת זו", דע לך אפוא כי רק דמיונות ותפישות לקויות גרמו לעובד עבודה זרה לעבוד אותה. לכן אין צידוק למי שאינו מקבל מבעלי האמת בעלי-העיון, אם אין הוא מסוגל לעיון. כי איני רואה כופר במי שאינו מוכיח את שלילת הגשמות אבל אני רואה כופר במי שאינו מאמין בשלילתה. מה גם, שמצוי הפירוש של **אונקלוס** והפירוש של **יונתן בן עוזיאל**, עליהם השלום, המרחיקים מן ההגשמה באופן מירבי...

לפי העקרון ש'אין צידוק למי שאינו מקבל מבעלי האמת בעלי-העיון, אם אין הוא מסוגל לעיון', ראוי **להאמין** בשלילת גשמות הבורא כדבר 'שיקבל אותו אדם מבעלי האמת בעלי העיון' שהם בכלל בעלי ראייה ברורה מדעתו של אדם, **גם אם אין לו ההכשרה הדרושה ו/או היכולת להבין את הוכחת שלילת גשמות הבורא**.

ואין זו אמונה עיוורת! גישה דומה מקובלת אפילו בלימוד המדעים המדויקים. אנו מסתמכים על ממצאים של חוקרים שאין אנו בעצמנו יכולים לוודא את נכונותם ולעתים אף אין לנו הידע הדרוש להבינם. למשל בספר המתמטיקה:

Higher Mathematics for Students of Chemistry and Physics,
Mellor Dover 1955

מובא משפט השארית של Taylor. הוכחת משפט זה דורשת ידע במתימטיקה טהורה, מעבר לרמת הספר הנזכר. המחבר מציין היכן אפשר למצא את ההוכחה בספרות. וכדי להניח את דעת הלומד הוא מדגיש שנכון לקבל את משפט השארית של טיילור ולהשתמש בו, ללא ההוכחה המצריכה ידע במתימטיקה שאין לרוב הזקוקים להשתמש בו. לתמיכה הוא מביא ציטוט מנאום נשיא אגוד הכימאים בושינגטון Dr Carrington Bolton. בהרצאה שנתן ב-1901 לפני חברת הכימאים בושינגטון, בו מסביר שכמדענים אנו מקבלים תוצאות מחקרים של אחרים, וזאת מתוך:

"אמון (belief) המבוסס על עדות נאותה, מעבר לנסיון האישי, הידוע כאמונה (faith). הדבר לא ידרוש מאמץ מחשבתי גדול מתלמיד המדעים הפיסיקלים... כי הסתמכות על נתונים של חוקרים, שיתכן שאף שמותם אינם ידועים, היא הבסיס למדע הפיסיקלי. בלי אמון בסמכות, המבנה יקרוס; אין זו האמונה העיוורת, חסרת שקול הדעת (reasoning) של ימי הביניים, אלא אמונה רציונלית בעדויות מצטרפות זו אל זו (concurrent) של אנשים שתיעדו את תוצאות נסיונותיהם והסתכלויותיהם, ואשר מסקנותיהם ניתנות לבדיקה..."

ונוסף על טיעון זה, קבלת שלילת הגשמות מהבורא היא גם בבחינת דבר 'שיקבל אותו האדם מן הנביאים והצדיקים'. **כפי שמצוי גם בפירוש אונקלוס ובפירוש יונתן בן עוזיאל**, עליהם השלום, שכדברי רמב"ם, **מרחיקים מן ההגשמה באופן מירבי...**

ולמה טעו טעות כה חמורה רבנים כה רבים וחשובים? כמה סבות לכך, אחת החשובות ביותר היא חוסר ידיעת המדעים הדרושים להבנת נושאים כה מופשטים ומורכבים כמו מדע הא-לוהות. והעזו לקבוע דעות בנושאי הא-לוהות מבלי הידע המוקדם ההכרחי לעיסוק בנושאים אלה. ומוסיף ומפרט בפרק לד בחלק א, במורה נבוכים:

'לכן, בודאי הכרחי לכל הרוצה להגיע לשלמות כאדם, לתרגל עצמו **בתחילה בתורת ההגיון, ואחר זאת במדעים המתמטיים בסדר הנכון, ואחר כך במדעי הטבע ואחרי כן במדע הא-לוהות**'.

הדוגמה של ייחוס גשמות לבורא, מוכיחה שיש לדחות דעת רבנים אפילו 'גאוניים' גם אם הם רבים ואפילו הם רוב חכמי הדור, כשברורה טעותם. ואכן כך נהג רמב"ן בדחותו בהחלטיות את דעת המיחסים גשמות לבורא. (1)

ממכתב רמב"ן לרבני צרפת שרצו לגנו את ספר המדע ומורה נבוכים בגלל טענת רמב"ם שאין לבורא גוף ולא דמות הגוף, נובע שהעריך מאד את רמב"ם והגן על דבריו בספר המדע ושבחיו ביותר. באותו ספר מדע פסק רמב"ם בהלכות עבודה זרה יא, כ שכשפים, דרישה אל המתים, ופניה אל האוב, הידעוני וכדומה:

ודברים אלו--כולן, דברי שקר וכזב הן; והן שהטעו בהן עובדי עבודה זרה הקדמונים לגויי הארצות, כדי שיינהו אחריהן. ואין ראוי לישראל, שהם חכמים מחוכמים, להימשך בהבלים האלו, ולא להעלות על הלב שיש בהן תעלה: שנאמר "כי לא נחש ביעקוב, ולא קסם בישראל" (במדבר כג, כג), ונאמר "כי

הגויים האלה, אשר אתה יורש אותם--אל מעוננים ואל קוסמים, ישמעו; ואתה--לא כן, נתן לך ה' א-לוהיך" (דברים יח, ד).

והוסיף בהלכה כא :

כל המאמין בדברים אלו, וכיוצא בהן, ומחשב בליבו שהן אמת ודברי חכמה, אבל התורה אסרה אותן--אינו אלא מן הסכלים ומחוסרי הדעת, ובכלל הנשים והקטנים שאין דעתן שלמה. אבל בעלי החכמה ותמימי הדעת, ידעו בראיות ברורות--שכל אלו הדברים שאסרה תורה, אינם דברי חכמה, אלא תוהו והבל שנמשכו בהן חסרי הדעת, ונטשו כל דרכי האמת בגללן. ומפני זה אמרה תורה, כשהזירה על כל אלו ההבלים, "תמים תהיה, עם ה' א-לוהיך" (דברים יח, ג).

על דברי רמב"ם אלה חלקו אותו רמב"ן שיצא להגנתו נגד אולם הרבנים שרצה לגנוז את ספר המדע על שנאמר בו שהמאמין בגשמות הבורא הוא מין. כי רמב"ן ורוב חכמי ישראל מאז ועד היום, האמינו ומאמינים באסטרולוגיה, שלדעת רמב"ם היא 'עיקר עבודה זרה', בקסם השחור בשדים ורוחות, בהגדת עתידות על ידי מעוף הציפורים וכדומה.

ובכן במה ראוי לנו להאמין באמונות רמב"ן, ראב"ד ורוב הרבנים מימיהם ועד ימינו, או בשלילתם המוחלטת על ידי רמב"ם הבודד? ואם ישאל השואל וכי מי אנו להחליט מי צודק בין גאונים כאלה? קבע רמב"ם :

אמנם הפירושים הנמצאים לכל הגאונים יש יתרון לזה על זה לפי יתרון שכליהם, והאיש הנבון המעין בתלמוד יכול לדעת מעלת כל גאון וגאון מדבריו בפירושו. שילת סא)

במחלוקות על רמב"ם שנדונו בפרק השני ניתן היה להוכיח את מעלת רמב"ם על כל החולקים עליו. וניתן להוכיח את מעלתו גם לגבי השאלה שלפנינו. על מה מתבסס רמב"ן באמונותיו? נתחיל באמונה בכשפים. נתבונן בפרושו לפסוקים י-ג בפרק ח בדברים, שם נאמר :

'לא ימצא בך, מעביר בנו ובתו באש, קוסם קסמים, מעונן ומנחש ומכשף. וחובר, חבר; ושואל אוב ויידעוני, ודורש אל המתים. כי תועבת ה', כל עושה אלה; ובגלל, התועבות האלה, ה' אלוהיך, מוריש אותם מפניך. תמים תהיה, עם ה' אלוהיך.

ויפירש' רמב"ן :

'ואמר הכתוב 'כי תועבת ה', כל עושה אלה', ולא אמר 'עושה כל אלה' כי הכתוב ידבר על רובם, כי המעונן והמכשף אינה תועבה ולא הוריש את הכנענים בעבורם, כי כל בני אדם יתאוו לדעת עתידות למו ומתעסקין בחכמות רבות כאלה לדעתם. (2)

ברור שפירוש זה יותר ממתמיה, הוא בסתירה גמורה למשמעות הכתוב ולדעת חז"ל. נחזור לדון בכך בפרוט בהמשך, נתבונן כעת מה שכתב רמב"ן על הביסוס לאמונתו :

ורבים (הכוונה לרמב"ם) יתחסדו בנחשים לומר שאין בהם אמת כלל כי מי יגיד לעורב ולעגור מה יהיה, ואנחנו לא נוכל להכחיש דברים יתפרסמו לעיני רואים ...

נמצא שרמב"ן מאמין בנחשים כי :

אנחנו לא נוכל להכחיש דברים יתפרסמו לעיני רואים...

נראה מכאן שלא ידע רמב"ן שאין לסמוך על מראה העיניים כאשר הוא בסתירה לשכל. ועד כמה הצליחו קוסמים להטעות בקסמיהם מהזמן הקדמון ועד ימינו. אחד הניסים שנעשה מימי הביניים עד היום, על ידי כמרים קתולים באיטליה, מתואר במאמר בשם :

Investigating Miracles, Italian-Style, by James Randi

שהתפרסם בעתון המדעי המכובד Scientific American בפברואר 1996

James Randi קוסם מקצועי, סופר ומרצה על נושא הקסמים, מספר על 'ניסי' כמרים באיטליה מימות הביניים עד היום, שמטרתם לשכנע את ההמונים בקדושתם של הכמרים וקרבתם לאלהים. שני חוקרים איטלקים, של 'ניסים' אלה, הוכיחו שניתן לחזור על הניסים באמצעים פשוטים, שהיו קיימים כבר לפני מאות שנים, ולהוכיח את התרמית.

העתיק ביותר בין 'הניסים' החל במאה השלישית כאשר הנוצרי Genaro עונה וראשו נכרת. אחד הנוכחים 'הציל' חלק מדמו. **מאז מקיים הארכיבישוף בקתדרלה בנאפולי כל שנה, טקס המתפרסם בהרחבה רבה**, בו מוציא הארכיבישוף שני בקבוקונים שבתוכם אמור להיות דמו הקרוש של המעונה. כאשר הופך הארכיבישוף את הבקבוקונים, הופך ה'דם' הקרוש לנוזל וצבעו משתנה מאדום חום לאדום בהיר, וזה אות שהכל בסדר בנאפולי!

שני המדענים האיטלקים שחוקרים 'ניסים' אלה, הכינו, באמצעים שהיו מוכרים כבר בימי הביניים, תערובת שמחקה את התופעה. בקשותיהם החוזרות של החוקרים לבדוק את ה'דם' של הכנסייה ניתקלו בסרוב מוחלט! עד כאן ממאמר ה-Scientific American.

ממחקר זה ורבים אחרים, ניתן ללמוד על **רמת 'ניסים' אלה ועל הגינות מבצעהם**. **כיום מבצעים הקוסמים המקצועיים 'ניסים ונפלאות' מדהימים הרבה יותר** מאשר בימי רמב"ן, והרבה יותר מרשימים מ'ניסי' הכמרים האיטלקים. אף מדענים מתקשים להבינם כיצד מבצעים הקוסמים את קסמיהם. אך, בניגוד לכמרים והמכשפים מימי הביניים ועד היום, אומרים טובי הקוסמים המקצועיים, **שקסמיהם אינם אלא תכסיסים של אחיזת עינים**. ואכן בעתון המדעי המכובד: Scientific American, התפרסם ביולי 1995- מאמר בשם:

A Sceptically Inquiring Mind

שמחברו James Randi, אותו קוסם מומחה ומרצה בנושאים אלה שצוטט למעלה, טוען שכל הקסמים אינם אלא הטעיה ואחיזת עינים ולא כוחות על אנושיים. **מסכימים עמו בחירי הקוסמים בעולם ואגודת הקוסמים האמריקאית**.

למרות התפתחות המדע והמחשבה הרציונלית-בקורתית, שיש בה כדי לבטל את הכשפים כדברי הבל ואחיזת עינים, טעו אנשים נבונים רבים, בעבר וגם בימינו, בהאמינם ביכולת העל טבעית של הקוסמים. למשל ביכולתו של אורי גלר הטוען לכוחות על טבעיים. בטענתו זו העלה אורי גלר את חמת איגוד הקוסמים האמריקאי שהזמינו לעימות טלוויזיוני והתחייב לחזור על כל אשר יבצע אורי גלר בכוחותיו **העל טבעיים**, ויסביר כיצד עשאו בכוחות **טבעיים**. אורי גלר הסכים לעימות, אך לא הגיע אליו. יש לשים לב שאורי גלר לא גילה אף פעם את המספר שיזכה בפייס, אולי מפני היותו 'הגון', אולם אף לא סייע למשטרה לגלות מספרי זהות של פושעים מבוקשים. באותו במאמר שהתפרסם ב-Scientific American התייחס הקוסם James Randi בבטול לאורי גלר 'מכופף הכפות'. אורי גלר תבעו לדין, והתחייב לשלם 150.000 דולר ל-James Randi!.

אפילו פיזיקאי בעל פרס נובל לפיסיקה חזה בניפלאות' הקוסמים בימינו והודה שאינו מבין כיצד הם מבצעים את תעלוליהם, כי הוא בקי בפיסיקה, לא בקסמים, אך למרות זאת לא האמין שיש להם כוחות על טבעיים והם אף לא טענו זאת. **ואכן, אם מתבססים על מדעי הטבע ועקרונות לוגיקה, אין צורך לדעת כיצד מצליחים הקוסמים להטעות את הרואים כדי לדעת שאין בהם ממש. לימוד מדעי הטבע מאפשר להכיר את המציאות לאמיתה. ולאור הכרה זו אין צורך לדעת את פרטי תכסיסי הקוסמים, כדי להבין שהם תכסיסים בלבד**. וכך כתב בנידון המהר"ל בספרו נתיבות עולם, נתיב התורה, פי"ד:

'החכמות לעמוד על המציאות וסדר העולם בודאי מותר ללמוד, ויש לעמוד עליהם ולהכיר את בוראו.'

נשים לב לבטוי 'לעמוד על המציאות'. וברור שרמב"ן, חכמי זמנו והבאים אחריהם שהאמינו באסטרולוגיה, ברפוי על ידי דמויות אסטרולוגיות, בקסם השחור, בהגדת עתידות לפי מעוף הציפורים ובכל יתר ההבלים והשקרים של עובדי עבודה זרה, **לא ידעו את החוכמות הדרושות לעמוד על המציאות**.

ואכן, כפי שנכתב בספר 'קול הנבואה - ההגיון העברי השמעי' (רב דוד הכהן, עמ' קפ').

'מהר"ל היו לו ידיעות במתמטיקה ובתכונה ובשאר מדעי הטבע, ואמר שצריך ללמוד תכונה (אסטרונמיה), מתימטיקה ושאר מדעי הטבע, כי החכמה הזאת היא כמו **סולם לעלות בה אל חכמת התורה**. וכן תלמידיו הגדולים.'

כמובא בפרק הראשון ביקש הגאון מוילנה מהדיין משקלאו לתרגם את ספר הגאומטריה של אויקלידס. ובהקדמה לתרגומו, מביא הדיין משקלאו את דברי הגאון:

'כל שחסרה לו יד אחת בחוכמת העולם, חסרות לו מאה ידות בתורה.'

אך מתנגדי הרמב"ם, ביחוד המקובלים שבהם, התנגדו ללימוד המדעים. **ואכן חסרו להם מאות ידות בתורה לא הבינו את דברי חז"ל, האמינו באמונות תפלות ועברו ועוברים גם כיום על איסורים חמורים שיש בהם משום עבודה זרה.**

מההיסטוריה של מעשי הקסמים ומעדות טובי הקוסמים היום מתברר שצדק הרמב"ם שכל 'נפלאות' הקוסמים אינם אלא תכסיסי הטעייה. וטענת רמב"ן:

'ואנחנו לא נוכל להכחיש דברים יתפרסמו לעיני רואים'...

נשמעת 'מסכנה', כי רמב"ן הסתמך על מראה עיניו ועדויות ראייה של רבים אחרים, ולא היתה לו ההכשרה במדעים המאפשרת לאדם, כבטוי המהר"ל, **לעמוד על המציאות**, ולשלול את הבלתי מתקבל על הדעת למרות מראה העיניים. למשל כאשר יש עדות על ראיית הלבנה במועד שלא יתכן שתראה בו, קבעו חז"ל וכן פסק רמב"ם, שיש לדחותה כעדות מוטעית או עדות שקר. כדי להבחין בין מציאות **לדמיון**, וכדי לדעת שאין ממש בקסמים יש לדעת את טבע המציאות, ולשם כך יש ללמוד מתימטיקה, שיטות מחקר ומדעי הטבע.

ומאותו חוסר ידע בחוקי המציאות האמין רמב"ן שאפשר לצפות את העתיד על פי מעוף הצפורים, כנזכר באותו קטע פרושו לדברים יח, הנ"ל, נתבונן בהם שוב:

ורבים (הכוונה לרמב"ם) יתחסדו בנחשים לומר שאין בהם אמת כלל כי מי יגיד לעורב ולעגור מה יהיה, ואנחנו לא נוכל להכחיש דברים יתפרסמו **לעיני רואים** ורבותינו גם יודו בהם כמו שאמרו בשמות רבה כי עוף השמים יוליד את הקול...

ברור שאין משמעות הפסוק 'כי עוף השמים יוליד את הקול', שניתן לצפות עתידות ממעוף הציפורים, ולא נכון מה שכתב רמב"ן שכך פרשוהו חז"ל. הפסוק יועף השמים יוליד את הקול' אכן מובא פעמים בתלמוד ומשמעו, בשתי הפעמים, שדברים הנאמרים בסתר בין אדם לחבירו, בחדרי חדרים, או בלחש יכולים להגיע לאוזני מי שרוצים להסתירם ממנו (3) ואינם דנים כלל בהגדת עתידות על פי מעוף העופות. ויש לזכור כי גם רמב"ם ידע את מאמרי חז"ל אלה, ובהגיונו והגינותו עלה על כל החולקים עליו.

הוויכוח בין המאמינים ביכולת העופות להגיד את העתיד לבין השוללים זאת עתיק יומין. בספרו של השופט יעקב בזק 'למעלה מן החושים', בעמ' 64, מובא סיפור מספרו של יוספוס [90א'], על מחלוקת זו, הממחיש כיצד עדות השכל מבטלת אמונות חסרות בסיס במציאות, המסתמכות כביכול 'על דברים יתפרסמו לעיני כל', וכך נאמר שם:

"ואני אעתיק פה הדברים אשר סיפר (הקטיוס איש אבדירה, חכם וגדול בכשרון המעשה, שעלה לגדולה בחיי אלכסנדר הגדול) על מעשי אחד היהודים במסע המלחמה שראה בעיניו, ואלה הם:

"כאשר ירדתי אל הים האדום (ים סוף) יצאו אתנו רוכבים לשלחנו, וביניהם נמצא גם איש יהודי ושמו משולם. והוא אמיץ-לב וכביר כוח, וכל היוונים והלועזים אשר אתנו הודו, כי הוא הטוב שבכל רובי קשת.

"ולעת אשר נמצאו האנשים הרבים האלה במסע, הביט מנחש אחד במעוף הצפורים וציווה את כל הנוסעים לעמוד על מקומם. והאיש הזה (משולם), שאל אותם למה הם מתמהמהים. וכאשר הראה לו המנחש את הצפור ואמר כי הכל חייבים לעמוד כל העת אשר לא תמוש ממקומה, ואם תפרח הצפור ותשוב על עבר פניה, עליהם ללכת לפנים, ואולם אם תעוף לאחור - גם עליהם לשוב לאחור. לא ענה האיש (משולם) דבר, רק הוציא את קשתו ודרך אותה וקלע אל הצפור והמיתה. המנחש ועוד אנשים רבים קצפו עליו מאוד וקללוהו, אך הוא קרא אליהם למה תהלו אומללים?

ואחר זאת לקח את הצפור בידו ואמר: הן הצפור הזאת לא ידעה כי עליה להציל את נפשה, ואיך תעוף לנו עצה נכונה בדבר מסענו? **הן אילו יכלה לדעת עתידות לא באה אל המקום הזה ביראתה את משולם היהודי, פן יורה חץ וימיתנה!"**

הגיון בריא ופשוט, אבל מי שמעוניין להאמין בדברים, אינו רואה את האמת.

יש מעט מאד אנשים כמו אותו משולם שיודעים לדחות הטעייה בשכלם הישר. והנה ספור נוסף על שימוש בשכל ישר לשלילת הטעיית מתימר להגיד עתידות. לאבא מרי זצ"ל, הציעה מגדת עתידות להגיד את עתידו. הוא הסכים, אך התנה את אמונו ביכולתה להגיד **עתידי**, ביכולתה לומר את **העבר**. וביקש שתאמר אשר עשה **ביום שקדם לבואה**. נוכח בקשה צנועה זו, הסתובבה מגדת העתידות על עקבה והלכה לדרכה.

בפרושו למשנה ז בפרק ד מעבודה זרה, הסביר רמב"ם את הטעות ביחוס ארוע מקרי כתחזית נכונה, תוך התעלמות מכל התחזיות הכוזבות.

מזל פלוני...אמר ה' יאל תיראו מהם כי לא ירעו וגם להיטיב אין אתם'. וכבר ביארו חכמים שכל מה שחושבים בו מפעולות ה"טלאסס", הוא דבר שאפשר שיארע בדרך מקרה ומיחסים אותו להם, וזה ענין פילוסופי נכון וכן מצאתי להם הערה על משפטי המזלות שהם ככל שאר מיני הנחש והעוננות לא שהם גורם כמו שמדמים ההוים (כתוב הוים בכוונה ברורה) בכוכבים, אמרו לא תנחשו כגון אלו המנחשים בחולדה, בעופות ובכוכבים וזו היא [גם] דעת הפילוסופים בהם...לפי שהזיות בני אדם בכוכבים וב"טלאסס" אינן מעט, וכבר המרו בזה את התורה לגמרי במה שהם מאמינים באמיתתם.

*לפי רב קאפח מילה זו הובאה לערבית משפה זרה והוראתה, כתב, שרטוט, פסל או צורה מובנים או בלתי מובנים שמדמים בהם ההוים שהם מועילים או מזיקים.

ברור שמגידי העתידות אינם אלא מנחשים ומי שמאמין בהם נוטה לראות את התגשמות תחזיותיהם בארועים מקריים לגמרי. ויתר מזה, מה שקוראים נבואות המאמתות את עצמן. למשל: אדם שמאמין בתחזית שצפוי לו שבוע גרוע, אם יזדקק למהירות חשיבה ופעולה נוכח חשש לתאונה, יגיב יותר לאט בגלל הפחד מהתחזית הרעה (אפשר למדוד את האטות מהירות התגובה בגלל פחד שיכול אפילו לשתק יכולת תגובה לגמרי). ואדם שמהירות תגובתו הואטה, סכוייו להפגע גדולים יותר, ואם יפגע תתחזק בו האמונה בתחזיות החזאי והתהליך ילך ויתגבר, המאמין יראה בכך אישור לאמיתות היכולת לחזות את העתיד, בעוד שזו תוצאה של אמונו המוטעה בתחזית. להשפעה זו קוראים נבואה המאמתת את עצמה.

בהמשך פרוש רמב"ם למשנה ז בפרק ד בעבודה זרה כתב:

...וכל הדברים הללו נעשו מחמת הצורך, והוא שבזמנים הקדמונים איחדו על ידם את אנשי המדינות ודימו בלב המוני העם ואמרו להם שהצלחת ארצכם ומצבכם, בצורות הללו ושתקבצו לבתיים (של הצורות) ותכבדו אלו הזקנים היודעים סודותיהם ונתקיים להם על ידי כך השלטון

יש לשים לב למניע של כומרי עבודה זרה להטעות את ההמונים להשיג שליטה בציבור ומתוך שנתקיים להם השילטון התקיימה להם הפרנסה. הטעיות ההמונים למטרת שלטון ופרנסה נעשו גם על ידי מי שנקראו רבנים. (4)

הענין הפילוסופי שמדבר עליו רמב"ם בפירושו, הוא שאדם מתרשם באופן לא שקול ממה שנראה לו הצלחה מפתיעה, ומתעלם מהכשלונות. וכן נוטה הוא ליהתאים את מה שקורה, לתחזית, להדגיש את מה שהולם את התחזית ולהתעלם ממה שאינו הולם אותה. זו נטית רוב בני האדם בהערכתם את אמינות הגדת העתידות. בהמשך נראה הוכחות לכך.

גם באסטרונוגיה או גזירת הכוכבים האמין רמב"ן. על אמונה זו כתב רמב"ם באגרת אל חכמי מונטפלייר (Montpellier) ששאלוהו עליה:

דעו רבותי שכל אותן דברים כולן של גזירת הכוכבים, שהן אומרים יארע כך ולא יארע כך, ומולדו של זה ימשוך לו ויארע לו כך ולא יארע כך - כל אותן הדברים אינן דברי חוכמה כלל, וטפשות הן, וראיות ברורות שאין בהן דופי יש לי לבטל כל עקרי אותן הדברים... ואל תדמו שאותן הדברים אין שם ראיה להן ולפיכך לא נאמין בהן. אלא ראיות ברורות נכונות, אין בהן דופי, יש לבטל כל אותן הדברים. ולא ידבק באותן הדברים אלא פתי שיאמין לכל דבר, או מי שרוצה לרמות אחרים.

רמב"ם מדגיש שאפשר לבטל כל עקרי הדברים בראיות ברורות שאין בהן דופי ולכן יש לדחות אמונה בכוחות הכוכבים לא רק לפי הוראת התורה אלא גם על פי העקרון הראשון. אך לא היה לרמב"ן הידע הדרוש להבנת 'ראיות ברורות נכונות אלה שאין בהן דופי', וכדברי רמב"ן 'כל בני אדם יתאוו לדעת עתידות למו' ומתעסקין בחכמות רבות כאלה', לכן האמין באסטרונוגיה.

דוגמה לחוסר יכולת, ו/או גם חוסר רצון לראות את האמת לגבי תחזיות החוים בכוכבים יש בספר:

The Demon Haunted World Science as a Candle in the Dark

בתרגומו העברי: העולם רדוף שדים המדע כנר בעלטה

מאת האסטרונום הידוע Carl Sagan בהוצאת Random House New York, משנת 1996.

מובא בספר שאסטרונום צרפתי פירסם מודעה בעתון בה הוא מציע הורוסקופ בחינם, למי שישלח לו את מקום ותאריך לידתו של המשיב. הוא קבל כ-150 תשובות. לכל המשיבים שלח הורוסקופ, יחד עם שאלון בו מבקש מהמשיבים להעריך את מידת הדיוק של ההורוסקופ בתאור אישיותם. 94% מהמשיבים (90%-) מבני

משפחותיהם וחבריהם ענו **שלפחות** היה אפשר לזהות את האנשים מתוך ההורוסקופ. אך, **כל המשיבים קיבלו הורוסקופ זהה** שנכתב על **רוצח סדרתי צרפתי**. והוסיף Carl Sagen :

ועתה צא וחשוב אם אדם (האסטרונום) יכול להצליח עד כדי כך, מבלי, אפילו, להפגש עם השואלים, על אחת כמה וכמה יכול להצליח אסטרוטולוג, הרגיש לשונות האנושית, ואשר אינו הגון ביותר?!

ובכן לפי העקרון השלישי 'דבר שקבלנו מן הנביאים והצדיקים' ולפי העקרון השני של 'ראיות ברורות שאין בהן דופי מדעתו של אדם', יש לבטל עקרי האסטרוטולוגיה, הכשפים, הגדת העתידות ודומיהם כהבלים של עובדי עבודה זרה שבאמצעותם הטעו את הנוהים אחריהם.

את כל זאת הבין רמב"ם ולא הבינו מתנגדיו, כי כדי להבחין בין מציאות לדימיון מתעתע ולהטעות קוסמים יש לדעת את המציאות, ולשם כך יש ללמוד מדעים, אך גם ידע בלבד אינו מספיק, יש צורך ביושר, ידע והכשרה כדי לקבל להבין את מסקנות הידע. על כך כתב רמב"ם בפרושו למשנה ז בפרק ב במסכת ראש השנה, רצון לדעת את האמת ללא הטעייה עצמית, בנוסף לידע המדעי, ואלה דבריו :

ולא נפלה מחלוקת בין בני אדם והכחישו האמת אלא מחמת העדר הידיעה. ולא יבין ערך מה שאמרנו בדברים אלו המעטים שקדמו ולא מה שנבאר באותו החיבור שנחבר אלא בעל אמונה ורצון לדעת האמת ואינו מטעה את עצמו, ובתנאי שכבר הכשיר עצמו שנים רבות באותם הלימודים המכשירים את האדם עד שהשיג מהם ידיעה חשובה, ואם לאו יהיו דברי בידו מחיר כסיל'. (משלי יז, טז).

מדוע לא הסתפק רמב"ם ב'רצון לדעת אמת' והצריך גם ש'אינו מטעה עצמו'? כי אדם שמטעה את עצמו נדמה לו שהוא מבקש אמת, וזו השליה עצמית שכיחה. לכן מדגיש רמב"ם 'ואינו מטעה את עצמו' בנוסף ל'רצון לדעת את האמת'.

נגד השלילה המוחלטת של רמב"ם את גזירת הכוכבים כהבל ועיקר עבודה זרה, אפשר לטעון שיש בתלמוד ובמדרשות 'דברי יחידים מן החכמים שדבריהם מראים שבשעת תולדתו של אדם יגרמו לו הכוכבים כך וכך'. איך להבין את האמור בתלמוד על יד אמוראים שוודאי היו צדיקים ולפי העקרון השלישי ראוי להאמין להם. והרי האמינו בגזירת הכוכבים? במכתבו לחכמי מונפליר על 'גזירת הכוכבים' הסביר זאת רמב"ם :

...כל דברי החוזים בכוכבים שקר הם אצל כל בעלי המדע. ואני יודע שאפשר שתחפשו ותמצאו דברי יחידים מן החכמים בתלמוד ובמדרשות, שדבריהם מראים שבשעת תולדתו של אדם יגרמו לו הכוכבים כך וכך'. אין ראוי לאדם להניח דברים של דעת, שכבר נתאמתו בראיות, ויננער מהם, ויתלה בדברי יחיד מן החכמים שאפשר שנתעלם ממנו דבר, או שיש באותן הדברים רמז... (אגרות רמב"ם חלק ב עמ' תפח, שילת, הוצאת מעליות).

דברי רמב"ם ש-

אין ראוי לאדם להניח דברים של דעת, שכבר נתאמתו בראיות, ויננער מהם, ויתלה בדברי יחיד מן החכמים שאפשר שנתעלם ממנו דבר, או שיש באותן הדברים רמז...

תקיפים גם לגבי חכמים שאחר התלמוד ואפילו הם רבים וצדיקים, 'שדבריהם מראים' שיש, כביכול, ממשות בדעות שכבר נתאמת בראיות שהן מוטעות.

את זאת לא הבינו, לא רצו להבין ולא היו מסוגלים להבין, אלה שרצו להסתמך על הדעות שיש ממשות בכשפים וכי יש שדים וכדומה, ותקפו את רמב"ם, כאילו לא ידע רמב"ם על דעות אלה. דוגמה לחריפות ההתנגדות לרמב"ם בנושא זה יש בפרוש המיוחס לגר"א, על הלכות מעונן ומכשף יורה דעה חלק שני קעח סי ח :

הרמב"ם וכ"כ בפ"י המשנה לפ"ד דע"ז אבל כל הבאים אחריו חלקו עליו שהרי הרבה לחשים נאמרו בגמרא והוא נמשך אחר הפילוסופיא הארורה ולכן כתב שכשפים ושמות ולחשים ושדים וקמיעות בכל הוא שקר אבל כבר הכו אותו על קדקדו שהרי מצינו הרבה מעשיות בגמרא אמרה איהי מילתא ואסרתא לארבה אמרו וכו' ובספ"ד מיתות ובירושלמי שם עובדא דר"א ור"י בן בתירא וכן ר"מ ור"א דאיברו עיגלא תילתא ור' יהושע דאמר שם ואוקמיה בין שמיא לארעא וכן אבישי בן צרויה והרבה כיוצא ואמרו למה נקרא שמן כשפים וכו' והתורה העידה ויהיו תנינים וע"י זוהר שם וכן קמיעין בהרבה מקומות ולחשים רבו מלספור.

והפילוסופיא הטתו ברוב לקחה לפרש הגמרא הכל בדרך הלצתי ולעקור אותם מפשטן וח"ו איני מאמין בהם ולא מהם ולא מהמונם אלא כל הדברים הם כפשטן אלא שיש בהם פנימיות לא פנימיות של בעלי הפילוסופיא שזרקין אותן לאשפה אלא של בעלי האמת.

ברור שדברי בלע כאלה לא נאמרו על ידי הגר"א, לא מבחינת הסגנון ההמוני, לא מבחינת התוכן, ולא מבחינת הגיון הרצאת הדברים. גם מתלמידי הגר"א יש טוענים שאין ליחס דברי בלע כאלה לגר"א. ואין אלה הדברים היחידים שנאמרו בשם הגר"א שלא אמרם, הבאתי דוגמה לבקרת שנמצאה בליקוטי הגר"א על חישוב של רמב"ם במדידת תחום שבת, שלא סביר ליחסה לגר"א, אלא למי שחיפס גבוי לדעתו המוטעית. ואלה דברי רמב"ם בפרושו למשנה ז בפרק ד בעבודה זרה:

ממה שאתה צריך לדעת כי הפילוסופים השלמים אינם מאמינים "בטלאסם" אלא לועגים להם ולאותם שחושבים שיש להם השפעה. וביאור זה יארך, אבל אמרתי את זאת מפני שאני יודע שרוב בני האדם ואולי אפילו כולם נפתים אחריהם פתיות גדולה מאד ובדברים רבים ממיניהם, וחושבים שהם דברים אמיתיים, ואין הדבר כן, ואפילו טובים וחסידים מאנשי תורתנו חושבים שהם דברים נכונים אלא שהם אסורים מטעם התורה בלבד, ואינם יודעים שהם דברים בטלים ושיקריים והזהירה התורה עליהם כדרך שהזהירה על השקר.

*לפי קאפח מילה זו הובאה לערבית משפה זרה והוראתה, כתב, שרטוט, פסל או צורה מובנים או בלתי מובנים שמדמים בהם ההוים שהם מועילים או מזיקים.

בין הפילוסופים השלמים יש למנות, במונחי ימינו, את אנשי המדעים המדויקים אשר בשיטות מחקר השכילו להוכיח את כזבי ינסי' הכמרים הקתולים באיטליה כנזכר, ולהפריך את האמונות הטפלות המפורסמות כל כך על ידי 'עדויות' של אלפים רבים, כמו הצלחות המעופפות, העבמ"ים שיטות רפוי חסרות שחר וכדומה. בתקופתנו נכתבו ספרים חשובים כיצד להבחין במצבים בהם המציאות שונה ממה שהאדם רואה בעיניו(5). אחד מהם הוא הספר המצויין:

How We Know What Isn't So: **The Fallability of Human Reason in Everyday Life**, by
Thomas Gilovich

שבתרגום חופשי לעברית שמו: איך יודעים אנו מה אינו כפי שהוא נראה: הנטייה לטעות בשקול דעת האדם בחיי היום יום.

בספרים אלה יש דוגמאות רבות על אמונות המבוססות על **עדויות ראייה של רבים** ואשר נבדקו בשיטות המחקר המקובלות במדע, ונמצאו חסרות בסיס במציאות. התברר שרק שיטות מדעיות הן אמצעי בטוח לבחינת עדויות וטעוניהם לתופעות או לכוחות שאינם חלק מהמציאות הטבעית הבדוקה שסביבנו.

המשך בפרק הבא.

(1) רב י. קאפח המאמין שכת"י פרוש המשנה הוא כתב ידו של רמב"ם, ומתיחס אליו כאל מהדורא קמא ואל ההערות שבגליון ולתקונים כמהדורה שנייה, כותב בהערה 42 לפרוש המשנה לפרק י בסנהדרין:

במה"ק היה כאן 'וינדרג' פי ד'לך שעור קומה ומענאה" וייתגלגל בתוך הדברים שיעור קומה וענינו". ומחקר רבינו עד שלא השאיר להן שום רושם, מה שלא עשה כן לשום טעות אחרת, משל כאלו אינו רוצה שיזכר שבצעירותו דמה שאפשר להכשיר ספר זה, כפי שהביע דעתו בתשובה (מהדורת בלאו סי' קיז) כאשר נשאל על כשרות ספר זה, והשיב "איני סובר כלל שהוא מחבורי החכמים, חלילה שהוא להם, ואינו אלא חבור אחד מדרשני האירופים ולא יותר. ובכל אופן השמדת אותו הספר והכרתת זכר ענינו מצוה רבה ושם אלוהים אחרים לא תזכירו וכו' כי אשר יש לו קומה הוא אלהים אחרים בלי ספק, עכ"ל, גם רס"ג הסתייג מאד ממנו. ואחרים מן הראשונים כתבו נגד הספר בצורה חריפה מאד. ולעומת זאת רב האי גאון מכשירו. ואין כאן המקום להאריך. עכ"ל מפרוש קאפח.

בדקתי בתשובות הרמב"ם, הוצאת יהושע בלאו, כרך א, שאלה קיז, ומצאתי שקאפח שינה באופן מהותי את הדברים שנאמרו בהוצאת בלאו, והרי נוסח בלאו:

שאלה: 'ויורנו הדרת כבודו מה ראוי (לענות) למי ששואל שאלה בדבר שיעור קומה, האם הוא כדברי מי שאמר, שהוא חבור אחד הקראים, ומסר זאת בשם הדרתכם, או הוא סוד מסודות החכמים ז"ל, שבו עניינים עצומים, טבעיים או א-לוהיים, כמו שאמר רבינו האי ז"ל באחד הקונטרסים בשאלות חגיגה, ושכרו כפול מ"ה'.

תשובה: **'לא חשבתי מעולם'**, שהוא מחיבורי החכמים ז"ל, וחלילה להם, שזה יהיה מהם. ואין הוא אלא חבור אחד הדרשנים היונים ותו לא. וסוף דבר, למחוק זה הספר ולכרות זכר ענינו (הוא) מצוה רבה. "ושם אלוהים אחרים לא תזכירו וכו' והרי מי שיש לו קומה, הוא א-לוהים אחרים בלא ספק. וכתב משה."

רמב"ם אומר בפרוש:

'לא חשבתי מעולם', שהוא מחיבורי החכמים ז"ל, וחלילה להם'

אך רב קאפח מצטט:

"איני סובר כלל שהוא מחבורי החכמים, חלילה שהוא להם"

תמהתי על השוני בין לשון התשובה שיש בפרוש קאפח שהוא מיחס לבלאו סי קיז', לבין הלשון שאני מצאתי.

שוחחתי על כך עם הרב שילת והראה לי שבספרו אגרות רמב"ם חלק ב עמ' תקעה ו-תקעה, הוא מתייחס לנושא. לדעתו אכן **התרגום של הערבית 'לם ארי קט (עמ תקעה) צריך להיות בלשון עבר 'לא סברתי מעולם', ואינו יכול להיות 'איני סובר' בלשון הווה, כפי שכתב רב קאפח.**

בתרגומו שינה רב קאפח את משמעות דברי רמב"ם בתשובה, כנראה כדי לסלק את הקושי שנוצר כאשר מתרגמים נכון את תשובת רמב"ם 'לא סברתי מעולם'. כי אם נכונה דעת ר' קאפח שרמב"ם מחק הסכמה שכתב בצעירותו לספר שיעור קומה, ובגרותו כתב 'מעולם לא סברתי', הרי רמב"ם שיקר. כי לפי הגירסה לא סברתי מימי הכחיש רמב"ם בגרותו שסבר בצעירותו שאפשר להכשיר את ספר שיעור קומה. לעצם הענין סבור גם רב שילת שיש לנו קושי כאן. ויש בעובדה שהיה כתוב בפרוש המיוחס לרמב"ם כאילו יש חשיבות לספר שיעור קומה, הוכחה נוספת, על רבות אחרות, שאין קעט זה בכתב היד, כתב יד רמב"ם.

לאור כל האמור על דעת חז"ל ודוברם רמב"ם על חומרת יחוס גשמות לבורא, לא יתכן שרמב"ם בפרוש המשנה, אפילו בנוסח הראשון בהיותו בסביבות גיל עשרים, עלול היה לכתוב שספר שנתונים בו ממדי ה', אינו ספר עבודה זרה. בגיל 17 כבר כתב ספר בתורת ההגיון ואת פרוש המשנה כתב לאחר זאת וייחוס מימדים לבורא כמוהו כיחוס גשמות לבורא ולא יתכן בשום פנים שרמב"ם, בגיל כל שהוא, התייחס בחיוב לספר שיעור קומה. **אלא ודאי שקטע פרוש המשנה המיוחס לרמב"ם, שבו דעה חיובית על הספר שיעור קומה, הוא זיוף כמו טענות אחרות של המקובלים שבסוף ימיו חזר בו רמב"ם וקבל את הקבלה המיסטית.**

בתשובה טו בתשובות הגאונים החדשות, דן רב האי גאון בעדויות בלתי קבילות בענינים מסטיים, ושולל דברים שנאמרו, כביכול, בשם מר נטורנאי ז"ל ומעלה השערה שנאמרו על ידי רמאי שהתחזה לרב נטורנאי. היום רב המידע על ייחוס דברים לגדולים לא אמרום, וסביר שהטענה שרב האי הכשיר את ספר שיעור קומה אף היא מזויפת.

נזכור שהמקובלים לא בחלו בשום אמצעי להפיץ דעותיהם ולבטל דעת מתנגדיהם שריפת ספר המדע וספר מורה נבוכים בהמלצת ר' יונה גירונדי ובגבוי רבנים רבים, תוכיח.

(2) נתבונן בפרוש רמב"ן לפסוקים ט-יד בפרק ח בדברים, שם נאמר:

'לא ימצא בך, מעביר בנו ובתו באש, קוסם קסמים, מעונן ומנחש ומכשף. וחובר, חבר; ושואל אוב ויידעוני, ודורש אל המתים. כי תועבת ה', כל עושה אלה; ובגלל, התועבות האלה, ה' אלוהיך, מוריש אותם מפניך. תמים תהיה, עם ה' אלוהיך.

ויפירש' רמב"ן כך:

ואמר הכתוב 'כי תועבת ה', כל עושה אלה', ולא אמר 'עושה כל אלה' כי הכתוב ידבר על רובם, כי **המעונן והמכשף אינה תועבה ולא הוריש את הכנענים בעבורם, כי כל בני אדם יתאוו לדעת עתידות למו ומתעסקין בחכמות רבות כאלה לדעתם.** ועתה דע והבן בעניני הכשפים, כי הבורא יתברך כאשר ברא הכל יש מאין עשה העליונים מנהיגי התחתונים אשר למטה מהן, ונתן כח הארץ וכל אשר עליה בכוכבים ובמזלות לפי הנהגתם ומבטם בהם, כאשר **הוא מנוסה בחכמת האצטגנינות,** ועשה עוד על הכוכבים והמזלות מנהיגים מלאכים ושרים שהם נפש להם. והנה הנהגתם מעת היום עד לעולם ועד גזירת עליון אשר שם להם, אבל היה מנפלאותיו העצומות ששם

בכח המנהיגים העליונים דרכי תמונות וכוחות להמיר הנהגת הארץ למטה מהם, שאם יהיה מבט הכוכבים בפניו אשר כנגד הארץ טובה או רעה לארץ או לעם או לאיש, ימירו אותם הפנים העליונים עליו להפך במבט עצמו, כענין שאמרו (לא נמצא מקורו) תמורת ענג נגע, ועשה כן להיות הוא יתברך שמו מהשנא עדניא וזמניא (דניאל ב כא), קורא למי הים (עמוס הח), לעשות בהם כרצונו, והופך בקר לצלמות (שם), מבלי שנוי טבעו של עולם, ושיעשו הכוכבים והמזלות מהלכם כדרכן, ועל כן אמר בעל ספר הלבנה, החכם בנגרומוניסי"א, (כשוף שחור) **כשהלבנה והיא נקראת לגל העולם, בראש טלה על דרך משל, ויהיה פני מזל פלוני, תעשה תמונה לדבר פלוני ויוחק בה שם השעה ושם המלאך הממונה עליה מן השמות ההם הנזכרים באותו הספר, ותעשה הקטרה פלונית בענין כך וכך, יהיה המבט עליה לרעה, לנתוש ולנתץ ולהאביד ולהרוס, וכאשר תהיה הלבנה במזל פלוני תעשה תמונה והקטרה בענין פלוני לכל טובה, לבנות ולנטע...**

ורבים (הכוונה לרמב"ם) יתחסדו בנחשים לומר שאין בהם אמת כלל כי מי יגיד לעורב ולעגור מה יהיה, ואנחנו לא נוכל להכחיש דברים יתפרסמו **לעיני רואים** ורבותינו גם יודו בהם כמו שאמרו בשמות רבה כי עוף השמים יוליד את הקול...

(3) מקום ראשון :

אמר (המלך הורדוס שהיה בן גר אדומי): מאן דריש (דברים יז) 'מקרב אחיך תשים עליך מלך'? רבנן, קם קטלינהו לכולהו רבנן שבקיה לבבא בן בוטא למשקל עצה מניה. אהדר ליה כלילא דיילי נקרינהו לעיניה. יומא חד אתא ויתיב קמיה אמר חזי מר האי עבדא בישא מאי קא עביד, אמר ליה מאי אעביד ליה? א"ל נלטייה מר. אמר ליה [כתיב] (קוהלת י) גם במדעך מלך אל תקלל אמר ליה האי לאו מלך הוא. א"ל וליהוי עשיר בעלמא וכתיב (קוהלת י) ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר, ולא יהא אלא נשיא וכתיב (שמות כב) ונשיא בעמך לא תאור. א"ל בעושה מעשה עמך, והאי לאו עושה מעשה עמך. א"ל מסתפינא מיניה. א"ל ליכא איניש דאזיל דלימא ליה, דאנא ואת יתיבנא. א"ל כתיב (קוהלת י) **כי עוף השמים יוליד את הקול ובעל כנפים יגיד דבר**. א"ל אנא הוא, אי הואי ידענא דזהרי רבנן כולי האי, לא הוה קטילנא להו (תלמוד בבלי בבא בתרא דף ג,ב-ד,א).

מקום שני :

ולימא ליה מימר [בהדיא] אמר שמעי <בי> חשובי רומי ומצערו ליה ולימא ליה בלחש משום דכתיב (קוהלת י) כי עוף השמים יוליד את הקול... בבלי עבודה זרה דף י,ב

(4) הכרתי את הרב יחיאל יעקב ויינברג זצ"ל, בעל ה'שרידי אש', שהיה ראש בית המדרש לרבנים בברלין וניצול שואה. באחת השיחות על התנגדות רבנים רבים באירופה לעליות הקהילות לארץ לפני השואה אמר לי שלדעתו, התנגדו ראשי הקהילות לעליה ארצה מהסבה שהתנגדו המרגלים לכניסה לארץ בימי משה. **לדעת חז"ל פחדו המרגלים 'שתאבד פרנסתם'**. כלומר, במדבר היו הם ראשי שבטים, אך ידעו שבארץ יהיה שלטון מרכזי והם יאבדו את מעמדם כראשי שבטים; לכן העדיפו שהעם ישאר במדבר. ולעם נוח היה לקבל את דברי עשרת המרגלים שפטרו אותם מהצורך להלחם, מאשר לקבל את דברי יהושע וכלב ודבר ה' ביד משה.

והוסיף הרב ויינברג ואמר: 'ואל יעלה על דעתך שהמרגלים היו רשעים, בעוד ראשי הקהילות והישיבות היו צדיקים. לא! המרגלים היו צדיקים, הם היו ראשי שבטי ישראל אשר משה בחר בהם למשימה' עכ"ל. ובגלל נגיעתם האישית, עשרה מתוך שנים עשר סרחו, ואבד דור במדבר.

(5) ועוד שני ספרים חשובים בנושא הכרת המציאות :

Fads & Fallacies in the Name of Science, Martin Gardner
Dover Publications, Inc., New York

THE DEMON-HAUNTED WORLD, SCIENCE AS A CANDLE IN THE DARK
CARL SAGAN, RANDOM HOUSE NEW YORK

ושמו בתרגומו העברי: העולם רדוף שדים, המדע כנר בעלטה

עדכון, כט' באייר תשנ"ט (ההדגשות שלי, א. לוי), יז אייר תש"ס, טבת תשס"ב